

VECHI TEXTE ROMÂNEȘTI DE PREVESTIRE (II): *GROMOVNICUL*

GABRIEL MIHĂILESCU¹
Universitatea din București

Anciens textes roumaines de divination (II): *Gromovnicul* Résumé

Le *Gromovnic* est l'un des livres de divination les plus populaires de la culture roumaine ancienne et prémoderne. Le grand nombre de manuscrits et d'imprimés en témoigne: souvent il y en avaient plusieurs inclus dans le même livre. Ces livres prédisaient les événements de l'avenir selon le signe du zodiaque et les moments de la journée où il y avait un tremblement de terre ou un certain phénomène météorologique (tonnerre, éclair, foudre, etc.). Les notes de certains copistes, concernant les moments où il y avait un tremblement de terre, attestaient son utilisation aussi au début du XIX-ème siècle. Le but de cet article est de faire l'inventaire et l'analyse des principales caractéristiques des sept versions roumaines du *Gromovnic*, traduites du slave ancien ou du grec, qui ont circulé dans les Pays Roumains. De toutes ces versions, notre attention s'est portée surtout sur trois d'entre elles: **a.** la plus ancienne version conservée, celle du père Stanciu de Sărata Oltului (1636); **b.** la rédaction qui a été la plus diffusée à l'époque et qui est attribuée à „Iraclie împărat” (l'empereur byzantin Heraclius); **c.** la seule version traduite probablement directement du grec, dont le texte a été copié en 1703 par Costea Dascălul de Scheii Brașovului).

Mots clés: *gromovnic*, versions, manuscrits, prédictions, signes du zodiaque, tonnerre, tremblement de terre, phénomènes météorologiques, „Iraclie împărat”, *popa Stanciu*, Costea Dascălul, calendrier, liste des livres interdits, notes du copiste.

Între cele mai îndrăgite cărți populare de prevestire din cultura veche românească se numără, alături de *Rojdanic*² sau *Trepetnic*³, și *Gromovnicul*. Acesta conține prevestiri meteorologice, în care evenimente viitoare sunt prezise în funcție de zodia sau luna, punctul cardinal și momentul zilei (ziua

¹ Gabriel Mihăilescu este conferențiar în cadrul Catedrei de Literatură Română a Facultății de Litere, Universitatea din București. Este doctor în Filologie din 2000. Predă cursuri de istoria literaturii române și de cultură și civilizație românească. Este specializat în literatura română veche. Volume publicate: *Universul baroc al Istoriei ieroglifice. Între retorică și imaginar*, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2002; *Viața sfintei Maria Egipteanca: cele mai vechi traduceri, manuscrise și versiuni. Studii și texte*, București, Editura Universității București, 2008. Pentru acest din urmă volum i-a fost acordat, în 2010, Premiul „Bogdan Petriceicu Hasdeu” al Academiei Române. E-mail: angela_mihailescu@yahoo.com

² Cartede preziceri în funcție de zodia sau de luna nașterii; vezi, pentru aceasta, Gabriel Mihăilescu, „Vechi texte românești de prevestire: *Rojdanicul*”, în *Analele Universității București. Limba și literatura română*, anul LIX, 2010, p. 81-90.

³ Carte populară de prevestiri bazate pe mișcările involuntare ale părților corpului.

sau noaptea) în care se produce un tunet, un fulger sau un cutremur (uneori, mai pot fi adăugate și alte fenomene astronomice). Genul acesta de tehnică oraculară era practicat de vechii greci, de etrusci, ca și de romani. În Grecia antică, „știința” aceasta era considerată atât de veche încât primele ei principii fuseseră atribuite centaurului Chiron⁴. La greci, tunetul (βροντή sau κεραυνός) și fulgerul (ἀστραπή) constituiau limbajul propriu al lui Zeus⁵. „Pentru greci, ca și pentru romani, tunetul este «prevestirea cea mai însemnată», cea care le anulează sau le confirmă pe toate celelalte”⁶. „Vrontoscopia” sau „keraunoscofia” – cum se numea, la vechii greci, acest tip de divinație – este preluată de bizantini și asociată astrologiei. Astfel, în tratatul de divinație din vremea lui Iustinian *De ostentiis*, Ioannes Lydus alcătuiește niște tabele vrontoscopice întocmite în funcție de datele astrologice⁷.

Prevestirile de acest tip din literatura română veche descind, într-o proporție covârșitoare, din originale slavone (la rândul lor, traduceri și adaptări ale unor prototipuri bizantine), ceea ce explică și denumirea sub care circulau aceste texte în manuscrise și tipărituri: *Gromovnic* (cu variantele corupte, *Gromodnic*, *Gromolnic*, *Gromovolnic* ș.a.), din sl. *gromŭ* „tunet”. Cu toate acestea, cele câteva texte, relativ puține, cu astfel de preziceri care se păstrează în manuscrisele slavone⁸ sau grecești⁹ din colecțiile Bibliotecii Academiei Române nu prezintă similitudini de conținut cu niciuna dintre versiunile românești. *Gromovnicele* românești cuprind mai multe feluri de preziceri meteorologice, dar în special cele legate de tunet și de cutremur (o combinație de „vrontologion” și „seismologion”), ordonate în funcție de zodii.

Cel mai vechi *Gromovnic* românesc a fost copiat, în 1636, de popa Stanciu din Sărata Oltului (astăzi, com. Scorei, jud. Sibiu) și se păstrează, fragmentar¹⁰, legat împreună cu câteva texte tipărite, la filiala Cluj a Bibliotecii Academiei Române (sub cota CRV 31/43). O porțiune mică din acest text a fost publicată de Timotei Cipariu – cel care îl și semnaleză pentru prima dată – în *Organul luminării*¹¹. Această versiune a *Gromovnicului* a fost analizată

⁴ Clement din Alexandria, *Stromata*, I, apud A. Bouché-Leclercq, *Istoria divinației în Antichitate*, vol. I, trad. de Cristina Dinescu și Raluca Popescu, București, Ed. Symposion, 1999, p. 172.

⁵ A. Bouché-Leclercq, *op. cit.*, p. 172.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 173, nota 10.

⁸ Vezi ms. rom. 4620 BAR și ms. 26 BAR Filiala Cluj.

⁹ Vezi mss. gr. 91, 214, 897, 1174 BAR.

¹⁰ Din prima filă (f. 22) se păstrează doar jumătatea de sus. Ultima parte a textului, corespunzând prevestirilor pentru zodia Peștelui (circa o pagină), s-a pierdut.

¹¹ În nr. XXV, 21 iunie 1847, p. 130.

minuțios și publicată integral de Alexandru Mareș¹². Textul începe, la fel ca în toate celelalte versiuni românești ale *Gromovnicului*, cu precizarea zodiilor care patronează fiecare zi a fiecărei luni. Prezicerile din acest manuscris sunt făcute în funcție de zodia în care cade un tunet sau are loc un cutremur, partea consacrată acestuia din urmă fiind însă foarte restrânsă. Textul popei Stanciu are la bază – așa cum a arătat Al. Mareș¹³ – un prototip slavon. De altfel, partea inițială, cu distribuirea zodiilor pe zilele fiecărei luni, ca și titlurile, cu trimiterea la zodii, de la începutul fiecărui paragraf sunt redactate în slavonă. Domeniile circumscrise de aceste preziceri sunt puține, însă semnificative pentru zonele de interes ale omului medieval: soarta „oamenilor mari”, războaiele, molimele, perioadele de secetă, respectiv, inundații, situația agriculturii și a resurselor de hrană în ceea ce privește grânele, mierea, creșterea animalelor, peștele. Evenimentele care urmează să se întâmple sunt prezise într-un stil de maximă generalitate, imprecis, foarte sărac în determinări (locale, temporale, sociale, numerice etc.). De aici și marea cantitate de redundanțe și repetiții ale unor fenomene identice sau similare de-a lungul majorității zodiilor anului. Conținutul prevestirilor este, în general, – atât pentru tunete, cât și pentru cutremure – unul sumbru, nefast, aducător de nenorociri: foamete, războaie, boli, sânge etc. Puținele „vești bune” sunt contracarate, de multe ori, în mod ciudat, de co-prezența unor fenomene contrarii care anihilează în cele din urmă efectul benefic al evenimentelor pozitive prevăzute în cadrul aceleiași zodii: „și ciură încă să va ar<ă>ta, iară pește să va rodi multu și tinerii vor fi sănătoș” (zodia Taurului) (p. 314)¹⁴; „iară dobitocul fi-va zravăn¹⁵ și pripașii¹⁶ oilor peri-vor” (zodia Săgetătorului) (p. 319); „peire de războaie să arată și bucurie mare întru părații¹⁷ fi-va și m<u>lți oameni peri-vor și m<u>lte beserici pustii-vor. Și în bucate arată-se pagubă, iară sănătate va fi și de totu sațiul fi-va” (zodia Vărsătorului) (p. 320). Interesante și prezente doar în acest *Gromovnic* sunt referirile la superstiții și elemente de mitologie populară: „Pricolici încă să vor rădica și frică va fi de moarte întru toți oamenii” (zodia Gemenilor) (p. 315); „Și vor mânca vârcolacii luna de 3 ori în an” (zodia Leului) (p. 316); „Și să vor rădica strigi¹⁸ multe” (zodia Scorpionului) (p. 318). Tipul acesta de *Gromovnic* nu a circulat în vechea cultură românească, toate celelalte versiuni,

¹² Alexandru Mareș, *Cel mai vechi Gromovnic românesc*, în vol. *Cărți populare din secolele al XVI-lea – al XVII-lea. Contribuții filologice*, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2006, p. 168-189, 313-320; studiul a fost publicat mai întâi în *Limba română*, XXIII, 1974, nr. 1, p. 29-44.

¹³ *Ibidem*, p. 174-175.

¹⁴ Citatele din această versiune sunt date după textul publicat de Al. Mareș, *ed. cit.*

¹⁵ Zravăn (adj.) „sănătos”.

¹⁶ Pripas (s.m.) „pui de animal domestic”.

¹⁷ Părat (s.m.) „împărat”.

¹⁸ Strigă (s.f.) „strigoaică”.

conservate în sbornice sau în tipărituri, diferențiindu-se în mod clar, prin cuprinsul lor, de manuscrisul din 1636.

Un alt *Gromovnic* românesc, aproape la fel de vechi ca cel al popei Stanciu, a fost tipărit – la inițiativa principelui Transilvaniei, Gheorghe Rákóczy I – în 1639, cel mai probabil, la Govora, împreună cu un *Trepetic* și cu câteva texte religioase¹⁹. După cum se arată în titlu, textul acestui *Gromovnic* este atribuit, la fel ca în multe *Gromovnice* slave, dar și în unele grecești²⁰, împăratului bizantin Heraclius: *Gromovnic al lui Iraclie împărat, carele au fost numărătoriu de stele*. Și în acest caz, avem de-a face cu o traducere după un original slavon. În prima parte și a acestui tip de *Gromovnic*, se indică zodiile care stăpânesc zilele fiecărei luni a anului, începând cu luna martie: „*M[e]s[é]țu Martă. 1, 2 berbéce, 3, 4 gémănă, 7, 8, 9 racă ...*”²¹. Urmează prevestirile pe zodii, sistematizate într-un mod mai elaborat decât cele din versiunea popei Stanciu: în funcție de tunet, cutremur, fulger, trăsnet sau de combinațiile dintre ele, în funcție de momentul când acestea se produc (ziua, i.e. „într-amiazăzi”, sau noaptea): „de va fi cutremur noaptea...” (f. 197)²², „iar de va tuna într-amiazăzi și va fi cutremur...” (f. 198), „iar de va tuna sau va fulgera într-amiazăzi...” (f. 199^v) etc.. În prezicerile din această cea mai răspândită specie de *Gromovnic* sunt avute în vedere, de multe ori, anumite țări, orașe sau zone geografice mai largi: „iar în țara Eghipetului va fi foamete” (zodia Berbecului) (f. 197); „De va tuna în numărul Vițelului, în Țarigrad va fi bucurie” (f. 197); „iar spre răsărit, greotăte și tăiere mare (zodia Vițelului, i.e. a Taurului; f. 197^v) „și despre apus mari beseareci vor pustii<i>” (ibid.); „araviteanilor, perire” (zodia Gemenilor; f. 198); „La Roma va fi mult bine” (zodia Leului; f. 199^v). Surprinzătoare, trădând o expresivitate „involutară”²³ de factură aproape suprarealistă sau de tipul zeugmei semantice²⁴, este

¹⁹ Textele au fost descrise și publicate în N. Drăganu, „Cea mai veche carte rákóczyană”, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, I, 1921-1922, p. 161-263.

²⁰ Vezi, în acest sens, titlul unui manuscris grecesc aflat la Muntele Athos, în N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, vol. I, ed. îngrijită de Alexandru Chiriacescu, București, Ed. Enciclopedică Română, 1974, p. 234.

²¹ N. Drăganu, *ed. cit.*, p. 253.

²² Citatele care urmează le dăm după aceeași versiune, transcrisă, în anul 1717, în ms. rom. 1867 BAR (f. 194-204^v), de către „robul lui Dumnezeu” Petre pentru logofătul Staicu „când au fost nastavnic =< egumen> la Mănăstirea Aninoasa <jud. Argeș>” (f. 204). Acesta este cel mai vechi manuscris datat care reproduce această redacție a *Gromovnicului*.

²³ Pentru acest concept, aplicat la domeniul literaturii române vechi, vezi Eugen Negrici, *Expresivitatea involutară*, București, Ed. Cartea Românească, 1977.

²⁴ Vezi H. Lausberg, *Handbuch der literarischen Rhetorik*, ed. a III-a, Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 1990, p. 351-353; cf. și Gh. N. Dragomirescu, *Dicționarul figurilor de stil*, București, Ed. Științifică, 1995 (zeugmă [...]), figură care constă în folosirea unui segment de propoziție sau de frază în poziție incongruentă, gramatical sau chiar semantic, față de altul, prezent ori subînțeles, din același enunț”, p. 278).

succedarea rapidă și enigmatică a unor întâmplări și fenomene incongruente între ele²⁵: „De va tuna în numărul Racului, atunce un om mare va muri și vor fi vânturi mari și ariile să vor umplea de grâu și în laturea despre apus va fi rane și friguri multe și în legumi va fi scădere și va fi iarnă grea și plouoasă și oarecine, un Domn, va peri” (f. 198^v); „De va tuna în numărul Geamănului, întru oameni va fi boală mare și celor ce înoată perire, araviteanilor, perire și va fi mare iarna și grâu va fi mult și unui bărbat mare va fi arătare și în oameni mari, premenire și pasărilor, perire” (f. 198). Stranietatea textului mai derivă din alternanța generalităților cu segmentări precise, dar imprevizibile, operate în domeniul realului: „Și un împărat despre apus va muri și vor fi ploi multe și roadă în mălae” (f. 197); „...și în laturea despre apus va fi dureare întru oameni, însă mai vârtos zgaibe și pecingine și râie și spre oameni mari, foarte rău și va fi iarna mare și plouoasă și celor înțelepți, pagubă” (f. 199^v); „...și muierilor greale, când vor vrea să nască, perire și foamete spre apus” (f. 201).

Această versiune a *Gromovnicului* a cunoscut o circulație impresionantă, fiind copiat, cu modificări neînsemnate, în zeci de manuscrise, de-a lungul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Ea este, uneori, transcrisă și de două ori în același codice, de către același copist (vezi, de pildă, ms. rom. 270 BAR, copiat de Ioniță Giurescu, în 1799), sau însoțește un al doilea *Gromovnic*, aparținând unei alte redacții. A fost tipărită, separat, în 1795, la București²⁶, și, din nou, în 1817. De asemenea, același *Gromovnic* se regăsește și în cuprinsul calendarului manuscris de la 1802 (ms. rom. 5371 BAR), ca și în acela al *Calendarului pe 7 planete*, apărut la Iași, în 1816. Tot într-un asemenea calendar de tip vechi (*Păscălie sau carte de zodii așezată pe șapte planete...*), acest *Gromovnic* mai era încă tipărit la începutul secolului XX, în 1907, la Brașov²⁷.

Al treilea, în ordinea vechimii, este *Gromovnicul* copiat, în 1703, de Costea Dascălușul din Scheii Brașovului (ms. rom. 1436 BAR), după o traducere făcută, probabil, direct din grecește, așa cum o indică titlul: *Βροντολόγιων και σεισμολόγιων αληθινων* <Vrontologion și seismologion adevărat>. *Însămnare pentru tunet adevărat și ispitit, ce adeverează în 12 luni* (f. 1). Aceeași versiune se află și în ms. rom. 5454 BAR, codice transcris, între 1754 și 1762, de ieromonahul Pahomie „ot Lapoș” (azi, jud. Bacău). Deși confruntarea textelor din cele două manuscrise indică un izvor comun al acestora, o însemnare a ieromonahului Pahomie de la fila 183^v ne trimite înspre un original slavon: „Să să știe că acea<stă> carte este izvodită dintr-o carte tiparnică di la Stoliță²⁸,

²⁵ Observația este valabilă, în general, pentru toate versiunile *Gromovnicului*.

²⁶ Este vorba de o a doua ediție a textului. Nu se cunosc exemplare din prima ediție, care ar fi apărut înainte de 1782 (vezi N. Drăganu, *st. cit.*, p. 178).

²⁷ Vezi *ibidem*, p. 182.

²⁸ Slavonism: „capitală, reședință”.

tipărită di la împărăție Muscului, cumu-i Gromovnicul, Cherindariul și Rojdenița și Pascalie ...”²⁹. Atipic este titlul din ms. rom. 5454, folosit, în mod obișnuit, pentru a desemna doar cea de-a doua redacție menționată a *Gromovnicului*: *Gromovnic al lui Iraclia împărat, stronom și cetitor de steale, știind planitele și zodiile filozofăști* (f. 37). Din punctul de vedere al structurii generale și al tipurilor de preziceri, această a treia redacție a *Gromovnicului* nu diferă de aceea tipărită în 1639. Conținutul său este însă, în mare măsură, altul. Acest tip de *Gromovnic* se individualizează prin aceea că fiecare zodie este asociată unei țări sau unei anumite regiuni geografice, îndeosebi din Orient (cu denumiri și delimitări împrumutate, de multe ori, Antichității grecești): „Berbecel zodia iaste în luna lui martie și mai mult stăpînește la răsăritul acel mare și la țărâle arăpești și la marele Vavilon” (f. 3)³⁰; „Zodia Leu ține Eghiptul și Capadochia” (f. 5^v); „Zodia Scorpie are Listra și Evropa” (f. 8). Prezicerile pentru fiecare zodie sunt împărțite, aici, în 4 rubrici distincte: „De va tuna [...] zioa”, „De va tuna noaptea”, „De va fi cutremur zioa” și „De va fi cutremur noaptea”. De remarcat este faptul că, uneori, unele dintre prevestirile versiunii din 1639 se regăsesc, sub aceeași zodie, și în această redacție, într-o formă mai mult sau mai puțin apropiată. Asemenea similitudini nu par să fie întâmplătoare, ele putându-se explica fie printr-o îndepărtată sursă comună, fie prin diferite contaminări care s-ar fi putut produce între cele două versiuni de-a lungul timpului: „De va tuna în zodia Leului zioa, grâul și alte roade să vor strica și spre partea apusului, tuse, râie va fi, de va mânca pre oameni și greutate și supărare mare între ei”³¹ (ms. rom. 1436, f. 6), cf. „De va tuna în numărul Leului, [...] și în laturea despre apus va fi dureare întru oameni, însă mai vârtos zgaibe și pecingine și râie” (ms. rom. 1867, f. 199^v); „De va tuna în zodia Geamăn, zioa, osteneală și betejeală întru oameni însemnează. Grâul nu să va face, iar întru arapi, stricăciune. [...] Iar spre partea amiazăzei, iarnă rea și tare și multă și în toate roadele, stricăciune. Și să vor ivi oarecarii oameni și vor face turburare, și pasărilor stricăciune însemnează” (ms. rom. 1436, f. 4^v), cf. „De va tuna în numărul Geamănelui, între oameni va fi boală mare și celor ce înoată, perire, aravitenilor, perire și va fi mare iarna și grâu va fi mult și unui bărbat mare va fi arătare și în oameni mari va fi premenire și pasărilor, perire” (ms. rom. 1867, f. 198).

Al patrulea tip de *Gromovnic*, rămas izolat între vechile manuscrise românești, se găsește în ms. rom. 2807 BAR, copiat, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, într-un codice în care este transcrisă și versiunea „de succes” a

²⁹ Vezi și Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. IV, București, Ed. Științifică, 1992, p. 304-305.

³⁰ Citatele din această redacție sunt date după manuscrisul copiat de Costea Dascălul, ms. rom. 1436.

³¹ Am marcat cu aldine pasajele similare din cele două versiuni.

Gromovnicului atribuit, de obicei, lui „Iraclie împărat” (între filele 29-47^v). În acest *Gromovnic*, tradus, poate, tot din grecește, dar considerat a fi de proveniență persană (*Gromovnic ce să înceape de la octo<m>vrie, al persilor numit*), prevestirile sunt date pe luni, nu pe zodii, începând cu luna octombrie. Ceea ce surprinde în această cea mai complicată formă de *Gromovnic* românesc este varietatea aiuritoare, deconcertantă, a fenomenelor astronomice și meteorologice inventariate, și în funcție de care se fac prezicerile: „de va întuneca soarele” (f. 57), „de să va face cearcăn la soare” (f. 58), „de să va face la lună cearcăn” (f. 58), „de să va arăta stea răsăpindu-se” (f. 58), „de să va arăta curcubeu la răsărit” (f. 58^v), „de să va arăta la răsărit vreun nor ca o suliață” (f. 59), „acest semn de să va arăta la apus” (f. 59), „de să va ruși soarele la apus” (f. 59), „de să va arăta în văzduh vreun semn ca un șarpe sau ca un leu” (f. 59^v), „de vor fi vihorniță” (f. 61), „de va fi grindină” (f. 61^v), „de va cădea țărăna din nori asemenea ploii” (f. 61^v), „de vor cădea, dimpreună cu ploaia, broaște sau sulimendrițe” (f. 61^v), „de vor fi vânturi” (f. 62), „de va suna ceriul” (f. 62) ș.a.m.d. În total, sunt luate în considerare, numai pentru luna octombrie, 31 de asemenea fenomene astronomice, meteorologice sau telurice (cutremurele) ieșite din comun, împreună cu variantele lor. Fiind totuși un *Gromovnic*, secțiunea cea mai dezvoltată a textului revine „tunetului”, care, aici, are valoare premonitorie doar dacă va cădea în anumite zile ale lunii calendaristice sau în funcție de fazele lunii: „Iar de va tuna în zioa dintâi, un bărbat mare va muri, iar de va tuna în zioa a cincea sau a șasea, un împărat puternic va pieri, iar de va tuna în zioa noao, va fi boale mare întru oameni, struguri și miare multă va fi.[...] Iar de va tuna întru plinirea lunii, uscăciunea să va întoarce în ploi multe și întru toate mult bine arată a fi. Iar de va tuna de la sfârșitul luminei până la cealaltă lună, rău nu va fi” (f. 59^v-61).

O a cincea versiune distinctă de *Gromovnic* – înrudită ca structură cu partea despre tunet din tipul amintit anterior, „al persilor numit” –, în care predicțiile sunt grupate tot pe luni calendaristice (aici, însă, începând cu luna septembrie), este cuprinsă în ms. rom. 5487 BAR, manuscris datând de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Prevestirile – restrânse, de obicei, la o singură propoziție cu caracter foarte general – sunt făcute după zilele lunii (grupate câte două, trei sau cinci) în care va tuna sau în funcție de cutremur (menționat, acesta, o singură dată, la sfârșitul grupajului, cu valabilitate pentru întreaga lună): „De va tuna în zioa dintâi [...], ieftinătate va fi la tote, la 4, 5, 6, așijderea, la 7, 8, 9, 10 11, multe bucate să vor face în anul acela; la 12, 13, 14, 15, 16, boale va fi într-acei an” (f. 110^v). Nici acest tip de *Gromovnic* nu pare să fi avut „descendenți” în literatura noastră veche, cu excepția unei variante prescurtate, din 1802³².

³² Vezi mai jos.

În sfârșit, alte două *Gromovnice*, diferite, din punctul de vedere al conținutului, atât între ele, cât și față de versiunile deja amintite, sunt transcrise în *Calindarul cel mare*, din 1802, păstrat în manuscris (ms. rom. 5371 BAR), în care se mai găsește și un *Gromovnic* al lui „Iraclie împărat”³³. Primul dintre ele, *Însemnare pentru tunete*, este un *Gromovnic* de tipul celui prezentat anterior (ms. rom. 5487 BAR): predicțiile, pentru tunete sau fulgere, sunt făcute pe luni, începând cu septembrie, dar numai pentru anumite zile ale lunii: „De va tuna la Ghenarie sau va fulgera întru amiazăzi, în zioa dintâiu sau la 15 zile, răutate spune unui împărat și ostașilor lui” (f. 149^v). Al doilea *Gromovnic* inedit din acest manuscris, intitulat *Altă însemnare pentru tunete și trăznet*, este rânduit tot pe luni și conține prevestiri pentru cazul în care va tuna la „crescutul” sau la „scăzutul luminii lunii” și în caz de trăznet sau de cutremur: în septembrie „de va tuna în crescutul luminii lunii, întru toate va fi îndestulare și sănătate, iară împăratului pieire și la o parte de țară, grânelor, stricăciune. Iar de va tuna în scăzutul luminii lunii, va fi iarna timpurie” (f. 151^v). Ambele aceste din urmă versiuni prezintă, de asemenea, similitudini de structură cu părți din *Gromovnicul [...] al persilor numit*.

Însemnările copiștilor din diverse manuscrise consemnând producerea unor cutremure ne arată că *Gromovnicele* erau consultate cu atenție în asemenea situații: „Asemene la anul 1822, april, în 27, joi, a doua zi dipe înjumătățare praznicului ce să numește Paștile Rahmanilor, în zodie Berbecelui, la 7 ceasuri nemțăști, diminiată, foarte tare s-a cutremurat pământul; întâi de 3 ori prăvălind, apoi de 3 ori scuturând. De mare rău vorbește prorocie lui Iraclie împărat” (ms. rom. 5683 BAR, f. 64^v-65); sau „Giosul iscălit, aflându-să vinit din Țara di Gios, di la podgorii, în Târgul Ocnii [...] sâmbătă spre duminică, octomvrie 16 spre 17, noapte [...] s-au cutremurat pământul în doaa rânduri [...]. Pentru care căutând la Gromovnic au arătat războaie și moarte. 1854, octomvrie, 16 zile. I. Chiriac” (ms. rom. 4273 BAR, f. 43).

În secolul al XVII-lea, *Cartea Gromovnicul*, împreună cu *Fulgeralnicul* (i.e. prevestirea în funcție de fulgere; tipul acesta de divinație era însă cuprins, cum s-a văzut, tot în *Gromovnice*), sunt menționate, în indicele de cărți oprite din ms. rom. 1570 BAR (1667-1669) – tradus din slavona de redacție rusă de Staicu Grămăticul, „slujitoriul beserecii domnești” din Târgoviște –, la capitolul *Cărțile ereticești carele nu să cade a le ceti credincioșii direptu*³⁴. *Gromovnicul* figurează însă și într-o listă de cărți eretice sau „lepădate” copiată,

³³ Faptul că într-un singur „calendar” sunt transcrise trei tipuri diferite de *Gromovnic* (alteleori, așa cum am arătat, sunt prezente, într-un singur manuscris, câte două versiuni) este un indiciu suplimentar al fascinației exercitate, în epoca veche și la începuturile modernității, asupra publicului cititor românesc de către acest fel de profeții.

³⁴ Vezi N. Cartoian, *op. cit.*, p. 333; cf. și Al. Mareș, *Considerații pe marginea indicelor de cărți oprite din secolul al XVII-lea*, în *op. cit.*, p. 233-238.

la începutul secolului al XVII-lea, de către popa Vasilii din țara Moldovei, în „Beligrad turschi” (probabil, Belgradul sârbesc)³⁵. Lista aceasta, intitulată *Cuvântul de învățătură despre cărțile bune și cărțile rele sau eretice*, face parte din așa-numita *Păucenie* (sau *Cartea românească de învățătură*) de la Voivozi (jud. Bihor) și a fost tradusă, de asemenea, după un original slavon de proveniență răsăriteană.

Manuscrite, tipărituri și ediții

Mss. rom. B.A.R.: în **CRV 31/43**, BAR, filiala Cluj (f. 24^v-29^v, copiat de popa Stanciu din Sărata Oltului, în 1636; text publicat de Timotei Cipariu, parțial, în *Organul luminării*, nr. XXV, 21 iunie 1847, p. 130, și în M. Gaster, *Chrestomatie română*, vol. I, Leipzig – București, 1891, p. 175, și, integral, în Alexandru Mareș, *Cărți populare din secolele al XVI-lea-al XVIII-lea*, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2006, p. 313-320); **nr. 1436** (f. 1-11^v, copiat de Costea Dascălul din Scheii Brașovului, în 1703); **nr. 1867** (copiat în 1717; f. 194-204^v); **nr. 2513** (f. 294^v-301, sec. XVIII, început); **nr. 559** (sec. XVIII, început; f. 23-31^v); **nr. 2807** (sec. XVIII, mijloc; *Gromovnic al lui Iraclie împărat*, f. 29-47^v, și *Gromovnic [...] al persilor numit*, f. 57-102^v); **nr. 1735** (sec. XVIII, mijloc; f. 264-281); **nr. 5454** (copiat de ieromonahul Pahomie „ot Lapoș”, <jud. Bacău>, între 1754-1762; f. 37 – 51^v); **nr. 1326** (text fragmentar, sec. XVIII, a doua jumătate; f. 13-14^v); **nr. 3472** (sec. XVIII, mijloc; f. 501-514^v); **nr. 3561** (copiat în 1773; f. 29-50); **nr. 4655** (copiat de Gavril Galer, la Cernăuți, în 1786; f. 31-48); **nr. 5487** (sec. XVIII, sfârșit; f. 110^v-122); **nr. 5371** (*Calindarul cel mare, începându-să de la ani<i> de la Hs. 1802*, 1802; *Gromovnic al lui Iraclie împărat*, f. 30-69, *Însemnare pentru tunete*, f. 149^v-151^v, *Altă însemnare pentru tunete și trăznet*, f. 151^v-157^v); **nr. 3248** (copiat de dascălul Strătilă, <jud. Vâlcea>, în 1798, f. 9-23); **nr. 3275** (copiat de Ioniță dascăl, în 1799; f. 159-169); **nr. 270** (copiat de logofătul Ioniță Giurescu, în Țara Românească, în 1799; f. 13^v-20^v și f. 57-65; al doilea text, publicat, parțial, în M. Gaster, *Chrestomatie română*, vol. I, Leipzig – București, 1891, p. 164-165, și în *Crestomație de literatură română veche*, vol. I, coord. Stela Toma și I.C. Chițimia, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1984, p. 229).

³⁵ Manuscrisul aparține, astăzi, colecției Atanasie Popa; vezi Florian Dudaș, *Manuscrisele românești medievale din Crișana*, Timișoara, Ed. Facla, 1986, p. 28-31; cf. și Al. Mareș, *Considerații ...*, în *op. cit.*, p. 223-229.

Cartea, tipărită la Govora, în 1639 (f. 25-37^v; text publicat, integral, în: N. Drăganu, „Cea mai veche carte rákóczyană”, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj*, I, 1921-1922, p. 253-258).

Gromovnic al lui Iraclie împărat, carele au fost numărătoriu de steale, ed. a II-a, București, 1795 (ed. a III-a, în 1817).

Calendariu pe șapte planete așăzat, în care cuprinde 140 de ani, începându-să de la 1816 și până la 1956, Iași, 1816.

Bibliografie critică

- Bouché-Leclercq, A., *Istoria divinației în Antichitate*, vol. I, trad. de Cristina Dinescu și Raluca Popescu, București, Ed. Symposion, 1999, p. 171-176.
- Cartoian, N., *Cărțile populare în literatura românească*, vol. I, ediție îngrijită de Alexandru Chiriacescu, București, Ed. Enciclopedică Română, 1974, p. 224-226, 230-235, 331-336 („Indice de cărți oprite” al lui Staicu Grămăticul).
- Ceaușescu, Gh., *Gromovnic, în Crestomație de literatură română veche*, vol. I, coord. Stela Toma și I. C. Chițimia, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1984, p. 228-230.
- Drăganu, N., „Cea mai veche carte rákóczyană”, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj*, I, 1921-1922, p. 161-167, 175-183.
- Dudaș, Florian, *Manuscrisele românești medievale din Crișana*, Timișoara, Ed. Facla, 1986, p. 28-31.
- Gaster, M., *Literatura populară română*, ediție îngrijită de Mircea Angheliescu, București, Ed. Minerva, 1983, p. 332-335.
- Mareș, Alexandru, *Cel mai vechi Gromovnic românesc*, în vol. *Cărți populare din secolele al XVI-lea – al XVII-lea. Contribuții filologice*, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2006, p. 168-189.
- Idem, *Considerații pe marginea indicelor de cărți oprite din secolul al XVII-lea*, în vol. *Cărți populare din secolele al XVI-lea–al XVII-lea. Contribuții filologice*, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2006, p. 233-238.
- Piru, Al., *Istoria literaturii române de la origini până la 1830*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 187-190.
- Tomescu, Mircea, *Calendarele românești (1733-1830)*, București, Ed. de Stat Didactică și Pedagogică, 1957, p. 42-51.